

Kulosaaren kartano

- Tämä on tiivistelmäni KELO ry'n 1. puheenjohtajan Erkki Halmisen 1987 kokoamasta Kulosaaren kartanon 50-vuotishistoriikista. Kartano oli tärkeä osatekijä Helsingin yhteisjärjestön ja sen jäsenyhdistysten toiminnassa.
- Kartano sijaitsee niemellä, joka oli alkuaan erillinen, jo 1500-luvun alussa tunnettu Brändö niminen saari. Tällä saarella sijaitsi jo varhain maatila. Viereinen saari, jonka tunnemme Kulosaarena (Brändö) oli vielä 1700-luvulla nimeltään Stuguö, saarella sijaitsi vain pieni kalastajamökki. Se nimettiin vasta 1800-luvulla Brändö'ksi.
- Kulosaaren kartanon varhaisin tunnettu omistaja on vuosilta 1540–1587, rälssimies Erik Filipsson, kuninkaan uskollinen palvelija laivastossa. Hänelle annettiin talo vapaakasi elinajakseen.
- V. 1644–1690 omistajana ollut asessori Erik Rosendal omisti myös useita muita tiloja, mm. Tapaninkylässä ja Veromiehenkylässä.
- V. 1694 maakirjan mukaan Brändö'n viljelysala käsitti 18 kyynärää [(*on pituusmitta = n.60 cm*) > *tynnyrin ala = n. 0,5 hehtaari*] = n. 9 ha, ja sen arvoksi määrättiin 2/3 manttaalia (*tuotantoarvo*). Talo ei siis ollut mikään suurtila. Päärakennus oli puinen, kaksikerroksinen, mansardikattoinen, punaiseksi maalattu rakennus. Tätä varhaisemmasta rakennuskannasta ei löydy tarkempaa tietoa.
- Ensimmäinen kartanon rakennuskannasta säilynyt tarkka kuvaus on vuodelta 1805. Siinä kuvataan sotamarsalkka Augustin Ehrensvärdin vuosina 1757–1765 hirsistä rakennuttama kaksikerroksinen päärakennus, sekä talousrakennukset: navetta, talli ja tupakkalato. Päärakennuksen yläkerroksen, juhla- ja ikkunat olivat ajan tyyliä suuremmat kuin alakerroksen. Tänä aikana suurennettiin ikkunoiden ruutukokoa, sillä 1700-luvun lopulla pystyttiin tekemään suurempia lasiruutuja, myös sisäikkunoita, ”tuplia” ryhdyttiin myös käyttämään.
- Tämä päärakennus muodostaa keskiosan nykyisestä päärakennuksesta.
- Sotamarsalkka Ehrensvärd perusti tilalle Helsingin ensimmäisen lastenkodin. Lastentalot sijoitettiin vastakkain, mäelle päärakennuksen pohjoispuolelle. Eversti Jakob Gredes jatkoi toimintaa orpokotina, hän oli suomessa ensimmäisten joukossa kokeilemassa sipulinviljelyä.
- Eversti Jägerhornin aikana päärakennus laajennettiin vuoden 1811 jälkeen nykyiseen kokoonsa, samalla julkisivu rapattiin ja se sai vaaleanpunaisen värinsä. Helsinkiä vieläkin ympäröivissä herraskartanoissa alettiin viettää herraskartanoelämää, mm. Jägerhorn järjesti kesäisin Kulosaaren kartanolla Helsingin seurapiireille illallisia, tanssi-aisia sekä huvi- ja veneretkiä. Helsingin tultua Suomen pääkaupungiksi liittyivät Turusta siirretyt yliopiston ja senaatin virkamiehet helsinkiläispyöteisiin.
- Kartanon viimeinen yksityisomistaja oli pankinjohtaja Johan Cronstedt. Hänen ostaessaan kartanon, oli päärakennuksen etupiha perunapeltona. Hän muutti etupihan puutarhaksi, rakennutti kasvihuoneet sekä uima- ja huvimajan. Kartanoon kuului useita pieniä saaria, minne kartanon lehmät kuljetettiin kesän ajaksi. Ennen kuin ne päästettiin vapaiksi, oli jokaisen nieltävä tervaan kastettu silakka. Hoidon tarkoitus oli estää niiden sairastuminen kesälaitumella.

- 1919 kartanosta muodostettiin Brändö Gårds Ab, jolta Helsingin kaupunki osti kartanon 1927. Kartanon käyttötarkoituksesta ei vv. 1927–1936 ole tarkempaa tietoa.

Kartano kunnantyöntekijäin yhdistyksellä

- 10,3,1936 lähetti Helsingin kunnantyöntekijäin keskusneuvosto Kh:lle kirjelmän, jossa anottiin Palosaari nimistä saarta kesänviettopaikaksi kaupungin työntekijöille. Anomus kuitenkin hylättiin. Kiinteistölautakunta päätti vuokrata yhdistykselle Kulosaaren kartanon 1.6.1937 alkaen, siihen liittyvin rakennuksineen toistaiseksi yhdistykselle 2.400 markan kuukausivuokrasta. Myöhemmin vuokra-ajaksi sovittiin 10 vuotta, sisältäen omankäytön rajoituksen, mikä kuitenkin oli järjestölle kallis päätös.
- Pari vuotta kului kartanoa kohennettaessa, sekä järjestämällä erilaista virkistystoimintaa. Talvisodan sytyttyä kartano luovutettiin puolustusvoimien käyttöön. Toukokuussa 1940 kartano palautettiin Keskustoimikunnalle. Koska sota-aikana oli suuri elintarvikepula, perustettiin kartanon alueelle 160 aarin viljelypalstaa. Tarve oli kyllä paljon suurempi, mutta viljelyalaa ei ollut enempää.
- Rakennukset luovutettiin talvisodan ajaksi armeijan käyttöön. Ne kärsivät Helsingin suurpommituksissa pahoja vaurioita lähistölle pudonneista pommeista sekä ilmatorjunta-ammusten sirpaleista.
- 1946 toimintakertomuksen mukaa kartanon toimintaa haittasi merkittävästi kaupungin päärakennukseen sijoittamat yhdeksän perhettä. Silti kartanolla järjestettiin vuoden aikana 96 tilaisuutta. Nämä lisäsivät erityisesti talonmiehen tehtäviä, joten päätettiin anoa kaupungilta palkka-avustusta, sitä myönnettiin viiden kuukauden palkka vastaavasti. Sen jälkeen on Helsingin kaupunki myöntänyt kartanolle säännöllisesti toiminta-avustusta.
- 1953 luovutti kaupunki kartanon pohjoispuolelta Kivinokan alueelta n. 5,5 ha, nykyisen mökkialueen. Alueelle myönnettiin rakennus- ja vuokraoikeus vain Helsingin kaupungissa kirjoilla oleville KTV:n jäsenille. 1954 laajennettiin aluetta 1,1 ha lisäalueella.
- Kartano säilyi pääosin sen aikaisessa asussa vuoden 1956 hoitotoimikunnan suorittamaan peruskorjaukseen asti. Peruskorjauksessa hävitettiin olennaisen osan korvaamatonta materiaalia, joka oli säilynyt 150 vuotta. Päärakennuksen alkuperäinen sisustus hävitettiin, seinien levytyksellä peitettiin vanhoja korvaamattomia tapetteja ja kattorakenteita, lautalattiat peitettiin korkkimatolla. Vanhat uunit purettiin, ja tilalle asennettiin keskuslämmitys. Alakerassa ei voi vielä hahmottaa periteistä eteistilojen, kamarin ja keittiön keskinäistä loogista järjestystä, joka oli ominaista jo 1750 – luvulla rakennetulle vanhalle rakennusrungolle. Yläkerran huonejärjestys on sen sijaan säilynyt paremmin. Keskellä olevan salin molemmin puolin on förmakit. Niiden takana ovat kamarit, joista toinen oli makuuhuone.
- Ei niin paha, ettei hyvää. Alueelle saatiin 1980-luvulla kaasu-, vesi- ja viemärijohdot. Olihan tämä askel kohti nykyaikaa.
- 1986–1987 suoritettiin Kaupunginmuseon valvonnassa peruskorjaus, minkä tarkoituksena oli entistää yläkerros olemassa olevilla tiedoilla mahdollisimman lähelle alkuperäisasua, kuitenkin huomioiden kartanon nykyinen käyttötarkoitus juhla- ja kokoustilana. Työtä valvoi tiukalla otteella Kaupunginmuseon johtaja Leena Arkio-Laine. Asia, joka jäi erityisesti mieleeni, oli Leenan kanssa käydyt kiivaat kiistelyt keittiön astianpesukoneesta. Leena kun oli päättänyt, ettei se sovi kartanon imagoon, ja niin kävi, ettei sitä saatu hänen virkakautenaan. Hänelle kuitenkin suuri kiitos siitä, että päärakennus saatiin erinomaiseen kuntoon. Alakerroksen keittiötilat varustettiin muilta osin nykyaikaisella kalustolla. Minun aikanani

täällä vielä olleet arvokkaat taulut ja huonekalut on siirretty Kaupunginmuseon tiloihin.

- Toinen henkilö joka tässä vaiheessa on mainittava, on KTV:n silloinen aluesihteerini Tapio Salminen. Hänen ja kartanon hoitojaoston mahtava työpanos on korvaamaton.
- Koska kartanon rakennukset ja pihapiiri ovat rakennussuojelulain perusteella suojeltuja, ei Kivinokka-alueen rakentamisuhka vaaranna Helsingin Yhteisjärjestön toimintaa kartanolla. Saunamäki ja mökkialue ovat sen sijaan uhattuina.
- Kartano on täyttänyt tehtävänsä Helsingin kunnantöntyöntekijöiden koulutus- ja virkistysalueena. Käyttöaste on vaihdellut vuosien varrella. Vuokrasopimuksen pykälä missä kiellettiin tilojen vuokraaminen ulkopuolisille, on poistettu, joten käyttöaste on hyvä, nykyisin on jopa tila-varausruuhkia. Toivon että tulevat käyttäjäpolvet tutustuvat kartanon historiaan, sekä käyttävät sitä arvonsa mukaisesti.
- Yhdistyksemme osalta muutamat erivapaudet olivat palkkio siitä valtavasta työstä mitä jäsenemme ovat menneinä vuosina tehneet kartanolla. Mutta se onkin oma historiansa.
- Kartano ja toiminta-aika ovat sitten mennyttä historiaa Helsingin kaupungin päätettyä myydä tämä historiaa huokuva kartano. Itse muistelen haikeudella kartanon toiminnassa mukana olleita vuosiani.
- Kartanon historia on niin laaja, ettei ole mahdollisuutta syventyä siihen tämän tarkemmin. Toivottavasti saitte kuitenkin jonkinlaisen kuvan kartanosta ja sen taustasta.

Aulis Laakso ent. kartanoaktiivi